

А.М. Колот, О.І. Кравчук
Kolot, A.M., Kravchuk, O.I.

Економічно активна людина у новій економіці: теоретико-методологічний аналіз трансформаційних процесів

Economically active person in the new economy: theoretical and methodological analysis of transformation processes

Розглянуто діалектику розвитку людини як стратегічного ресурсу і нової економіки, здійснено теоретико-методологічний аналіз їх взаємодії. Проведене дослідження переконує в тому, що трансформація індустріальної економіки у нову економіку відкриває нові можливості для розвитку людини, її самореалізації. Водночас ця трансформація пов'язана з дією низки чинників, за яких розбудова нової економіки здійснюється вкрай суперечливо через відтворення старих та появу нових протиріч.

Ключові слова: нова економіка, мережева людина, людський розвиток, соціально-трудова вимір, економіка людини.

Dialectic of human development as a strategic resource and the new economy are considered, theoretical and methodological analysis of their interaction made. The study argues that the transformation of the industrial economy in the new economy, opening up new opportunities for human development and its self-realization. At the same time, this transformation associated with an influence of number of factors that makes the development of a new economy highly controversial because of regeneration of old contradictions and the emergence of new ones.

Keywords: new economy, network people, human development, social and labor dimension, human economy.

Постановка проблеми. Економіка, підприємство, господарювання – це не просто супутники, а іманентні складові, природні атрибути, безпосередній простір життєдіяльності економічно активної людини. Зупинка економічної діяльності означала б зупинку життя не лише у фізично-біологічному, а й у загально-людському вимірі.

Колот Анатолій Михайлович, доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” (Київ);

Кравчук Оксана Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління персоналом та економіки праці, ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” (Київ).

Kolot, Anatoliy Mykhaylovych, Dr. S. (Econ.), Professor, Vice rector in Charge of Research and Academic Affairs, Head of Personnel Management and Labour Economics Department, SHEI “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman” (Kyiv);

Kravchuk, Oksana Ivanivna, PhD (Econ.), Docent, Associate Professor of Personnel Management and Labour Economics Department, SHEI “Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman” (Kyiv).

© А.М. Колот, О.І. Кравчук, 2015

© Kolot, A.M., Kravchuk, O.I., 2015

Господарюючи, економічно активна людина пізнає себе, оточуючий світ і водночас створює новий, паралельний зі світом природи світ товарів, речей, цінностей, інститутів. Отже здійснювати економічну діяльність, господарювати – це не тільки і не стільки виживати, а й творити, продукувати нове, розширювати можливості, самореалізовуватися. Людина змінює оточуючий світ, і водночас цей світ змінює соціум.

Взаємозв'язки у системі “людина – економіка” завжди були складними, нелінійними, суперечливими. Просте, очевидне, зрозуміле, передбачуване – це лише вершина айсберга інститутів економіки і людини. Його більша частина знаходиться “поза кадром” і потребує наукового осмислення, системного сприйняття, розкриття таємниць світу економіки і світу самих людей, опанування філософії розвитку і взаємодії цих світів.

Якою є діалектика розвитку людини і нової економіки у перших десятиліттях ХХІ ст., якими є тенденції та домінянти трансформаційних процесів у цій царині? Які нові можливості відкриваються для людини зі становленням нової економіки і, водночас, які виклики постають перед соціумом уже сьогодні і чого чекати у найближчій перспективі? Ці запитання не можуть не поставати перед кожною свідомою людиною.

Спробуємо викласти власну версію, авторський концепт людини і нової економіки, з'ясувати домінянти і протиріччя їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зосереджуючись на соціально-трудовій проблематиці, підкреслимо, що складовою глобальних перетворень і трансформацій, які здійснюються в економіці і суспільстві, є принципово нові зміни, що відбуваються в ролі, статусі, можливостях, мотивації, цінностях людини, і передусім – людини економічно активної. Таке твердження випливає з результатів власних досліджень та підготовлених на їх основі публікацій [13; 14; 15; 20; 22], які переконують у тому, що світ праці в найширшому його розумінні радикально змінився. За багатьма параметрами іншою стає роль людини як ресурсу, носія найпотужнішого та найзатребуванішого капіталу, мотивацій та інтересів.

Звідси – крайня потреба не стільки в уточненнях і доповненнях постулатів, що нині превалюють, скільки у розбудові нової парадигми теоретичних знань про людину, її працю та відносини, що виникають у процесі трудової діяльності. У розвиток цієї тези наголошуємо: за умов різноманітних трансформацій, що відбуваються навколо нас і в нас самих, виникла об'єктивна потреба не просто оновлення поняттєвого апарату, а наукового опрацювання нової концептології соціально-трудоного аналізу, абсолютно нової вербальної формалізації явищ і процесів, що зародились і наростають у соціально-трудої сфері під впливом інформаційно-комунікаційних технологій та формування нового типу людини праці.

На превеликий жаль, така постановка питання ще не усвідомлена багатьма представниками наукової спільноти, які й далі “латають дірки” і пропонують, так би мовити, йти вперед з головою, повернутою назад. Справді, у багатьох теоретичних конструкціях, що широко репрезентовані в сучасній економічній літературі, образ людини, її місце в координатах нової економіки, роль соціального в нашому житті все ще ближчі до постулатів автора “Дослідження про природу та причини багатства народів”, аніж до реалій сьогодення.

Соціально-трудої науки й далі фокусують свою увагу на традиційних концепціях і теоріях, намагаючись пояснити процеси реального життя тими інструментарієм та методичним багажем, що склалися багато років тому. Утім на порядку денному постала проблема конструювання нових соціально-трудоих моделей. Світ праці останніми роками різко змінився. Колишні моделі й системи руйнуються та відмирають; їхнє місце мають посісти нові концепції з іншими властивостями і можливостями. Адже екстраполяція властивостей, закономірностей старих систем на нові реалії безперспективна.

Метою статті є опрацювання теоретико-методологічних засад нової моделі людини, що віддзеркалює соціальні, економічні, демографічні, соціокультурні реалії початку XXI ст. та враховує тенденції розвитку постіндустріального суспільства.

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на нинішній стан опрацювання моделі людини початку XXI ст., маємо констатувати, що в економічній теорії як минулого, так і сучасності й далі залишаються провали в плані обґрунтування її предмета, трактувань об'єкта і суб'єкта економічного процесу, їх взаємозалежності та підпорядкування. Людина в теоретичних економічних конструкціях усе ще розглядається однобоко, спрощено, смітівський образ Ното Есопомісис усе ще “бродить” по шпальтах економічних видань, перекочує в душі й розум людей з покоління в покоління.

У нашій методологічній конструкції людина постає як мета і стратегічний ресурс соціально-економіч-

ного розвитку. Водночас нашою принциповою позицією є й те, що на сучасному етапі розвитку економіки і суспільства економічна і соціальна складові суспільного поступу помінялися місцями, домінантою номер один стають соціально-трудої прерогативи, людський розвиток. При цьому іншого формату набуває взаємодія економічної і соціальної компонентів розвитку, які надійсно переплетені та мають функціонувати як єдиний цілісний механізм.

Сучасну роль людини, взаємозв'язок економіки і людського розвитку, проблематику соціалізації відносин у сфері праці слід обов'язково розглядати у контексті діалектики соціальної та економічної складових суспільного розвитку. Опанування достеменної суті цієї діалектики є ключем до усвідомлення глибинних засад людського, трудового виміру економіки, мети її розвитку, потреби соціалізації економічного простору.

Наполягаємо на твердженні, що усвідомлення соціумом цієї діалектики відбувається вкрай повільно і не в останню чергу внаслідок домінування суджень, уявлень, за яких соціальний чинник усе ще розглядається як похідний від економічного, що надає соціальному, людському розвитку ознак вторинності. Справді, соціальний і економічний аспекти суспільного розвитку тісно переплетені. Перш ніж розподіляти створені блага та задовольняти різноманітні потреби, необхідно їх виробляти, і це – аксіома. Водночас це аж ніяк не заперечує першочерговості значущості соціального розвитку. Синтез соціального й економічного аспектів суспільного розвитку впливає з їх взаємодоповнюваності та подвійної ролі людини у суспільному виробництві, а саме як фактора і мети виробництва, досягненню якої й покликана слугувати економіка. Економічному розвитку завжди притаманні соціальні наслідки, тобто він соціальний за природою. Інша річ – в який спосіб розподіляються результати економічної діяльності, чи досягається оптимізація інтересів суб'єктів суспільного виробництва, чи домінують на полі соціально-трудої сфери процеси соціалізації або, навпаки, десоціалізації.

Економічною наукою доведено і підтверджується практикою, що економічний і соціальний прогрес, економічний і соціальний розвиток узгоджуються та мають одновекторну динаміку тоді, коли економічні досягнення супроводжуються соціалізацією суспільних відносин та коли така соціалізація виявляється передусім у соціально-трудої сфері і стосується інтересів абсолютної більшості економічно активного населення. У контексті проблематики, що розглядається, принципово важливою є відповідь на запитання: заради кого і заради чого організовується виробництво, здійснюється економічна діяльність і досягається економічне зростання?

Твердження, що соціальна політика має бути похідною від економічної, не випадкові, а є подальшим сприйняттям людини лише як працівника, реалізація здібностей і самореалізація якого можливі лише на виробництві. Проте умови і потреби розбудови нової економіки та соціальної держави вимагають запровадження нових принципів формування соціальної політики, усвідомлення її сучасної ролі у забезпеченні соціальної динаміки. Слід виходити з того, що соціальна політика вже виросла з дотеперішніх меж економічної політики, а загальна економізація політики, що була характерна і великою мірою виправдана в доіндустріальному та індустріальному суспільстві, яке сповідувало інші цінності, – це вже атрибутка учорашнього дня.

Справді, чи може бути соціальна компонента

другорядною за умов, коли магістральним напрямом прогресу цивілізації стає розбудова економіки знань, а знання та інновації на 60% і більше мають наповнити вартість кінцевого продукту? Чи можна й надалі керуватися традиційними уявленнями про взаємозв'язок економічного і соціального розвитку, які сформувалися в індустріальну епоху, а реальністю сьогодення є різочі зміни у структурі активів суб'єктів господарювання на користь нематеріальних, і левова частка останніх припадає на людський капітал, що формується здебільшого у соціальній сфері?

З огляду на те, що на сучасному етапі науково-технічної революції (НТР) людина стає носієм найпотужнішого, найпродуктивнішого капіталу – людського, і водночас вона зберігає статус мети виробництва, соціальний розвиток остаточно втрачає риси вторинності щодо економічного поступу. У державі соціального типу, у суспільстві, в якому людина розглядається і як головний чинник, і як головна цінність, мета соціально-економічного розвитку, економічна політика має розглядатися виключно як складник соціальної політики, а не навпаки. Тож маємо звільнитися від тягаря застарілих теоретичних уявлень щодо взаємозв'язку і взаємодії економічної і соціальної сфер, економічної і соціальної політики, погляду на соціальну сферу як суто витратну. Пам'ятаймо, що будь-яка догма призводить до застою, постановки помилкових цілей, прийняття хибних рішень, і всі реформаторські зусилля при цьому втрачають сенс.

Значний внесок у формування сучасної парадигми взаємозв'язку та взаємообумовленості соціальної й економічної компонент розвитку, в обґрунтування пріоритетності розвитку людини зробив лауреат Нобелівської премії з економіки 1998 р. Амартія Кумар Сен. Економіст послідовно та переконливо розвінчує міф, згідно з яким розвиток людини та створення умов для гідного життя можуть дозволити собі лише найбільш розвинені країни.

Учений спростовує думку, що розвиток людини – це наслідок створення значного економічного потенціалу, а твердження, що спочатку в тій чи тій країні необхідно нагромадити значний економічний потенціал і лише потім можна ставити питання про розвиток людини, вважає і помилковими, і вкрай шкідливими. Формування логічних суджень і прийняття рішень, починаючи з найвищих щаблів, мають здійснюватися, на погляд А. Сена, за таким сценарієм: спочатку керівництво країни як пріоритет суспільного розвитку визначає створення та підтримку інститутів, які безпосередньо забезпечують формування людського капіталу (освіта, охорона здоров'я, культура); далі має відбутися реальна підготовка “економічного дива”, що передбачає масштабні інвестиції в людський капітал. Вкладання в розвиток людини мають зачепити абсолютну більшість громадян незалежно від рівня їхніх матеріальних доходів. Сучасний розвиток, у трактуванні А. Сена, – це розширення людських можливостей, людської свободи, це свобода вибору між різними стилями життя, “експансія людських можливостей” [19, с. 44; 15, с. 35; 20, с. 3].

За такого бачення взаємозв'язку та підпорядкування соціального й економічного в суспільному житті стає зрозумілою **реальна роль людини як стратегічного ресурсу і мети сучасного соціально-економічного розвитку**. Водночас пропонуємо поглибити наявні уявлення щодо людського виміру нової економіки, конкретизувати викладені раніше загальні судження та розглянути їх крізь призму найбільш відмітних рис економі-

ки, яка інтенсивно формується та домінуватиме в наступних десятиліттях XXI століття.

Людина змінює навколишній світ, але й він змінює людину, продукує нові вимоги до неї. Якими є відмітні характеристики нової економіки та як вони впливають на людське буття? Чи справді знайомий нам світ зникає, і ми є свідками початку нового “незнайомого світу”, нових економіки і суспільства? Чи справді нова економіка – це економіка не товару, а людини, і чому простір нової економіки дедалі більше наповнюється нематеріальними, позаекономічними компонентами? Спробуємо відповісти на ці запитання або принаймні окреслити свою позицію щодо них.

Перехід від індустріальної економіки до економіки з іншими якостями та рушійними силами розвитку супроводжується активним науковим опрацюванням трансформаційних процесів та введенням в обіг нових понять у сфері сучасної економіки та соціуму.

У літературі, здебільш зарубіжній, натрапляємо на десятки термінів: “постіндустріальне суспільство” (Д. Белл) [1], “постіндустріальний капіталізм” (Р. Хейлбронер) [14], “посткапіталістичне суспільство” (Р. Дарендорф) [3], “суперіндустріальне суспільство” (О. Тоффлер) [11], “суспільство третьої хвилі” (О. Тоффлер у роботах більш пізнього періоду) [23], “інформаційна економіка” (Дж. Стіглер) [22, с. 213], “епоха інтелектуального капіталу” (У. Хадсон) [16], “комп'ютерна епоха” (Х. Шейкен) [21], “суспільство професіоналів” (Х. Перкін) [18], “постекономічне суспільство” (Г. Кан) [17].

Наявні теоретичні концепти та дефініції стосовно сучасної економіки і соціуму зазначеним вище не обмежуються. На думку авторів, що узгоджується з висновками багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників цієї проблематики, найбільш цінними як в теоретичному, так і прикладному плані є методологічні засади дослідження економіки, що приходить на зміну індустріальній, які містяться у концепціях постіндустріального суспільства Д. Белла, інформаційного суспільства Й. Масуді та Ф. Махлупа, нового індустріального суспільства Дж. Гелбрейта, електронного суспільства М. Маклюєна, програмованого суспільства А. Турена, електронно-цифрового суспільства Д. Тапскотта, інформаційного мережевого суспільства М. Кастельса. Водночас підкреслимо, що серед різноманіття наведених вище термінів широке офіційне визнання отримали два – “нова економіка” (уперше офіційно прозвучав у доповіді Президента США у 2001 р.) і “економіка знань” або “економіка, що заснована на знаннях”.

У всіх наявних доктринах, що містять теоретико-методологічний аналіз нової економіки та її сутнісні характеристики, справедливо наголошується на кардинальному підвищенні ролі знань, інформації у становленні та розвитку цієї економіки. Акцентується увага на тому, що нині не тільки стає більше інформації та змінюється її характер, а й наша поведінка ґрунтується на новітніх знаннях.

Всебічний аналіз фундаментальних цивілізаційних процесів, що відбуваються в економіці і суспільстві під впливом інформаційно-комунікаційних технологій та інших глобальних трансформацій, міститься у праці відомого американського вченого М. Кастельса [4]. За його висновками, провідною характеристикою сучасного суспільства є мережева логіка його базової структури, що ґрунтується на гнучких горизонтально орієнтованих гло-

бальних мережах та обміні ресурсами. Значну увагу цей дослідник приділяє аналізу якісних перетворень в організації виробництва та змін у змісті і характері соціально-трудових відносин (виникнення нових мереж та суб'єктів інформаційно-глобальної економіки, індивідуалізація праці тощо).

За М. Кастельсом, фундаментальними джерелами продуктивності та влади в інформаційному суспільстві є генерування, оброблення, передавання та використання інформації. При цьому:

- інформація постає як сировина технологій, як предмет праці менеджерів;
- ефекти нових технологій охоплюють усі види людської діяльності;
- інформаційні технології ініціюють мережеву логіку змін соціальної системи;
- першорядного значення набуває гнучкість, здатність до вирішальних змін;
- важливу роль відіграє конвергенція конкретних технологій у високоінтегровані системи.

У сучасній економіці новим стає все або майже все. Так, нові технології (інформаційно-комунікаційні, нанотехнології, біотехнології тощо) являють собою не традиційний розвиток продуктивних сил, а принципово нову виробничо-економічну систему. Нова економіка – це й нові, диференційовані види товарів і послуг, які все більше створюються не відокремленням від природного матеріалу непотрібних елементів (токарне оброблення, виплавка металу, оброблення деревини тощо), а комбінованим з'єднанням елементарних частинок. Нова економіка – це й нова мережа зв'язків та відносин. Ідеться про новий формат економічних відносин, нові швидкості та нові форми обміну інформацією, нові швидкості переміщення матеріальних, фінансових і соціальних ресурсів, нові форми та нові швидкості укладання угод, доставки продукції та здійснення фінансових операцій. Нова економіка – це й застосування нових технологій та інших інновацій для виробництва “традиційних”, “індустріальних” благ.

Узагальнюючи основні риси нової економіки виокремимо такі:

- перетворення знань, інтелекту на провідний ресурс економічного розвитку та головне багатство суспільства;
- розширення можливостей економічного зростання на основі використання новітньої інформації;
- переважання в структурі економіки сфери послуг, розширення сектору “виробництва людини”, пов'язаного з формуванням і розвитком людського капіталу;
- віртуалізація економіки, що пов'язане з функціонуванням глобальної інформаційної мережі, глобального електронного ринку товарів та послуг;
- утвердження інноваційного багатства нової економіки, в якій пріоритетного значення набуває творча, креативна діяльність людини;
- індивідуалізація особистості і суспільства;
- перехід від вертикально інтегрованих структур до мережевих організацій, поширення принципів рівноправності та співробітництва, домінування останніх над принципами конкуренції та ієрархії;
- участь у глобальних мережевих комунікаціях як умова “конкурентного виживання”, розвиток конкурентної мережі.

Отже, якщо сучасну економіку розвинених країн світу, як і нову економіку країн, що розвиваються, розглядати крізь призму найбільш відмітних рис порівняно з

економікою індустріальної доби, то неодмінно дійдемо висновку, що такими рисами є великомасштабні зміни у структурі та якості виробничих факторів, небачене зростання знань, інформації, інтелекту, інновацій. Твердження “хто володіє інформацією, той володіє світом” нині вже можна сприймати як аксіому. Перелічені ресурси сучасної економіки одночасно являють собою й визначальні фактори підвищення ефективності виробництва матеріальних і нематеріальних благ та якості життя населення.

Матеріальний, організаційно-технічний бік цього феномену є такий, що знання, інтелектуальна, інноваційна компоненти дедалі більше перетворюються на провідні на всіх етапах “життєвого циклу” нових товарів і послуг. Ці компоненти домінують на стадії проектування, виробництва, управління матеріальними і нематеріальними активами. До того ж саме знання стають передумовою розв'язання таких нагальних завдань виробництва, як:

- адаптація людського фактора до динамічно змінюваних умов виробництва;
- прийняття рішень за нестандартних умов;
- організація командної роботи та роботи на результат;
- набуття вміння, здатності вчитися протягом усього життя.

Економічний ресурс, який являє собою сукупність і комбінацію інформації, знань, інтелекту, інновацій, настільки важливий, що його правомірно називати стратегічним. Йому належить майбутнє до появи, не виключено, надстратегічного ресурсу, складниками якого стануть гіперінформація, гіперзнання, гіперінтелект, головним носієм яких залишається людина. Отже, у ХХІ ст. не природні багатства, не територія, а високі технології, знання, інтелект будуть основою економіки, джерелом добробуту і якості життя. Підтвердженням цьому є досвід розвинених країн, де в останні десятиліття відбувається інтенсивне заміщення основних фондів, матеріальних товарних запасів, інших матеріальних активів нематеріальними, фізичного капіталу нефізичним.

Носієм знань, компетенцій, інтелекту, інновацій є людина і перш за все економічно активна, що й обумовлює її провідну роль у розбудові та функціонуванні нової економіки. Отже, нова економіка – це передусім нова економічно активна людина, яка є її стратегічним ресурсом, провідною продуктивною силою. Якщо в економіці індустріального типу людина перебуває біля техніки, обслуговуючи її, то в новій економіці вже техніка перебуває біля людини, посилюючи її продуктивну силу. Так, один із найавторитетніших фахівців у галузі менеджменту Пітер Друкер у публікації в часописі *Harvard Business Review* підкреслює, що центр тяжіння у трудових відносинах швидко зміщується від ручної праці до праці інноваційної, до працівників знань, тобто до тих, хто створює нове знання й активно його використовує [12, с.10].

Автори колективної монографії “Бізнес у стилі фанк назавжди: Капіталізм у задоволення” з приводу підвищення ролі знань та інтелекту зазначають, що робітники володіють основними засобами виробництва. Революція, пишуть вони, точніше, її перша частина, закінчена. Працівники-програмісти, розробники нового програмного забезпечення у Франкфурті, суднобудівники на верфях у Ставангері, креативники у китайських рекламних агентствах, інженерно-технічні працівники у Сіднеї, фабричні робітники в Лос-Анджелесі, продавці опціонів у Сінгапурі весь час використовують свої мізки і лише

іноді свою мускульну силу, щоб створювати нові блага. У сучасних компаніях від 70 до 80% усього, що виконується людьми, здійснюється за допомогою їхнього інтелекту. Основний засіб виробництва — це скромна сіра маса вагою приблизно 1,3 кг. Це людський мозок [9, с. 31].

Нова економіка справді є новою за багатьма ознаками, а головне — за рушійними силами її розвитку. Якісно нові інформаційно-комунікаційні, мережеві технології в поєднанні з інтелектуальним капіталом і його провідною складовою — людським капіталом — без перебільшення стають основою нової економіки. Наголошуємо на тому, що нова економіка висуває якісно інші вимоги до людського чинника і водночас її формування та розвиток стають можливими завдяки утвердженню на практиці нової якості людського та соціального капіталу. Не є перебільшенням і твердження, що рушійною силою нової економіки є далеко не будь-яка людина. Так, в індустріальну добу в соціальній структурі провідні ролі належали робітничому класу та інтелігенції. Тепер же інтелігенція у класичному розумінні — це реальність, яка відходить в історію. Основою нової економіки, рушійною силою соціальних трансформацій, соціальної динаміки є клас, від якого йде енергія, суспільне підживлення, — це креативний клас. До нього мають належати люди, здатні діяти нетрадиційно, інноваційно, творчо (вік, посада і навіть освіта тут не мають вирішального значення). Такі люди вирізняються оригінальністю, нестандартністю мислення, інноваційно орієнтованими вчинками і діями широкого спектра — від розроблення національних проектів до облаштування своєї домівки, кафедри, школи, в якій навчалися. Такі люди були завжди, вони були затребувані й у попередні часи, а нове — в їхньому статусі, значущості для економіки і суспільства, пов'язане з низкою принципово нових реалій та обставин.

Проведене нами дослідження переконує у зростанні ролі людини та її креативності як факторів конкурентних переваг і забезпечення стійкого розвитку суспільства. Реалії сьогодення такі, що найсучасніші технології, матеріали, сировина перестають бути критично важливими для набуття конкурентних переваг. Останні дедалі більше переміщуються від матеріальних, техніко-технологічних ресурсів до людських. Прорив у темпах, якості зростання, підвищенні конкурентоспроможності все більше визначається компетентністю-креативною компонентою трудової діяльності. А представники креативного класу дедалі більше перетворюються із соціальної групи інтелектуалів зі статусом найманих працівників на "клас для себе".

Отже, для формування сучасного економічного мислення та розставлення науково обґрунтованих акцентів у процесі розроблення соціально-трудової політики потрібно не просто декларувати тезу щодо підвищення ролі людини в усіх сферах економічного суспільного життя (навіть у найбільш ортодоксальних теоріях провідна роль людини та підвищення її ролі не заперечуються). Наголошувати варто робити на тому, що нова економіка передбачає масштабне пріоритетне задіяння не просто чинника, яким є людський капітал, а чинника, основою якого є креативність.

Відомий американський соціолог, автор бестселера з проблематики креативності Річард Флорида стверджує, що суспільство змінюється значною мірою, тому що ми цього хочемо. Більше того, ці зміни не є випадковими і хаотичними, як не є вони і таємничим продуктом колективного несвідомого. Вони мають абсолютно розумний і

раціональний характер. Логіка цих перетворень, зазначає автор, досі залишається прихованою від нас, оскільки самі перетворення все ще тривають. Однак останнім часом різноманітні та зовнішньо різномірні тенденції починають складатися у загальну картину. Нині вже можна виявити базовий принцип, силу, що управляє цими зрушеннями. Цією рушійною силою стала людська креативність, яка відіграє ключову роль в економіці і суспільстві. У своїх професійних заняттях та інших сферах життя ми сьогодні цінуємо креативність як ніколи високо і культивуємо її з особливим завзяттям. Творча діяльність — відмінна риса людини як виду — у наш час набуває небаченого розмаху [13, с. 19].

І далі Р. Флорида пише, що заведено вважати, що ми живемо нині в "інформаційній" економіці, або "економіці знань". Однак більш важливе те, що сучасна економіка урухомлюється людською креативністю. Креативність — "здатність створювати значущі нові форми", згідно зі словником Вебстера, перетворилася на основне джерело конкурентної переваги. Практично в будь-якій галузі виробництва — від автомобілебудування до індустрії моди, харчової промисловості та інформаційних технологій — врешті-решт перемагає той, хто володіє творчим потенціалом. Це справедливо для будь-якої історичної епохи, починаючи з етапу сільськогосподарської революції і аж до революції промислової. Однак лише в останні кілька десятиліть ми дійшли чіткого усвідомлення цього факту і почали діяти відповідно [13, с. 19–20].

Підвищення знаннємісткості сучасного виробництва, з одного боку, і високий рівень знаннєвої компоненти в людському потенціалі — з іншого, дає можливість економічно активній людині:

- стати дійовим учасником процесу сприйняття, використання і створення знань;
- забезпечити інноваційність трудової діяльності, сформувані власні конкурентні переваги і передумови для гідного життя;
- найповніше використати можливості, породжені глобалізацією;
- мінімізувати ризики і відвести загрози, що поширюються зі зростанням конкуренції в різних її формах;
- підвищити можливості адаптації до умов невідзначеності та швидких змін.

У контексті заявленої проблематики — людина і нова економіка — актуальною видається постановка питання щодо зміни вектора спрямованості нової економіки та наповнення її простору новими компонентами. Результати власних досліджень та висновки, зроблені на їх основі, узгоджуються з висновками таких вчених-економістів як А.С. Гальчинський, Р.С. Грінберг, М.А. Шабанова та ряду інших, і є такими: перші десятиліття ХХІ ст. мають стати періодом *трансформації економіки товарів в економіку людини та подальшого наповнення економічного простору нематеріальними, позаекономічними компонентами*.

Підкреслимо, що зазначені детермінанти нової економіки та постіндустріального суспільства не є ізолюваними явищами. За кожною — вияв загальноцивілізаційних трендів кінця ХХ — початку ХХІ ст.ст. Серед них:

- зростаючий у світовому вимірі економічний потенціал та все більша здатність економіки задовольняти індивідуальні та усупільнені потреби членів суспільства;
- нова роль людини як стратегічного ресурсу, інтенсивне переміщення у неї (людину) конкурентних переваг та можливостей стійкого розвитку;

- зростає значення інтелектуального капіталу, у т.ч. людського, у функціонуванні нової економіки;
- соціалізація суспільного життя як реакція на зміни у рушійних силах розвитку, структурі мотивів та цінностей.

Отже, йдеться про зростаючу значущість чинників, обставин, умов, які обумовлюють необхідність формування соціоцентричної, людиноорієнтованої економіки.

Концепт, якого дотримуються автори статті і послідовно обстоюють у своїх публікаціях, повністю узгоджується з логікою загальноцивілізаційного прогресу, за якої мірилом, критерієм суспільного поступу стає розширення людських можливостей, зростаюча самодостатність людини, людський розвиток у найширшому його розумінні. Відповідно, і нова економіка має перебудувати свою цільову спрямованість та набувати нових, людиноорієнтованих ознак. Період становлення нової економіки та постіндустріального суспільства – це шлях від пріоритету “примноження багатства” до пріоритету “розвитку людини”, від людини максимізуючої зиски, до людини фізично і морально здорової, духовно величної, соціально відповідальної, самодостатньої. У новій економіці, у новому суспільстві, що інтенсивно формується на межі двох тисячоліть, людський розвиток повинен панувати над матеріальним багатством. Із цього приводу А. Гальчинський зазначає: “У новій системі відносин людина перестає бути часткою економіки, всього лише її функціональною “цеглинкою”. Навпаки – економіку конституює людина. Така економіка за своєю суттю вже не є економікою, що виробляє товари; вона трансформується в економіку людини” [2, с. 15]. І далі: “Сучасна реальність переконливо доводить, що порядок денний економіки виробництва товарів значною мірою вичерпано. У ній не залишається місця для креативних інновацій. Основоположним для системних інноваційних трансформацій стає **визначення механізмів трансформації економіки товару в економіку людини**” [2, с. 15–16].

У розвиток концепту дематеріалізації економічного простору та суспільних відносин наголошуємо на тому, що в новій економіці неабиякої важливості набуває *етична, духовна компонента соціально-економічного розвитку*. Ці та інші якості соціального, культурного, морально-духовного характеру в економічній літературі заведено трактувати як позаекономічні чинники розвитку економіки та суспільства. Носієм цінностей та якостей, про котрі йшлося раніше, є як окрема людина, так і певні спільноти, колективи, громади та соціум загалом. Справедливим є твердження, що “цивілізація знань”, що інтенсивно формується, не має нічого спільного з “цивілізацією роботів”. Дійсно, процеси створення, поширення і використання знань, носієм яких є творча, креативна, інноваційно орієнтована особистість, неможливі без відповідних моральних та етичних компонент, без формування атмосфери довіри, толерантності, високоетичних відносин.

Нашою принциповою позицією є таке: в економіці, що інтенсивно формується, зовсім іншого звучання та значення набувають явища і процеси, які ще донедавна перебували на другому плані. Так, довіра, солідарність, лояльність, згуртованість, як і ряд інших, що базуються на ціннісних установках і морально-етичних, соціокультурних засадах, стають настільки важливими соціальними ресурсами, що не підлягають жодному порівнянню з їх дотеперішнім значенням.

У своїх науково-прикладних дослідженнях маємо виходити з того, що суто економічні постулати дедалі

менше постають у вигляді будівельного матеріалу, з якого можна мурувати сучасне і майбутнє економічне життя країни, домогосподарства, кожної людини. Водночас як будівельний матеріал усе більше мають поставити позаекономічні чинники – морально-духовні, пов'язані зі свідомістю, вічними людськими цінностями як індивідуального, так і колективного, суспільного характеру.

Список використаних джерел

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество / Д. Белл. – М. : Академия, 1999. – 949 с.
2. Гальчинський А. Політична нооекономіка : начала оновленої парадигми знань / А. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 472 с.
3. Дарендорф Р. Недавние изменения в классовой структуре современной Европы / Р. Дарендорф. – М., 1964.
4. Кастельс М. Информационная эпоха : экономика, общество и культура : монография / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
5. Колот А.М. Діалектика економічного і соціального розвитку як предмет наукових досліджень / А.М. Колот // Україна : аспекти праці. – 2011. – №5. – С. 3–8.
6. Колот А.М. Наукове забезпечення управління працею та соціально-трудовими відносинами на засадах міждисциплінарного підходу / А.М. Колот // Україна : аспекти праці. – 2014. – №8. – С. 3–9.
7. Колот А.М. Соціально-трудова сфера : стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. – К. : КНЕУ, 2010. – 251 с.
8. Ресурси та моделі глобального розвитку : монографія / [Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот та ін.] ; за заг. ред. докторів екон. наук, професорів Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – К. : КНЕУ, 2011. – 703 с.
9. Риддерстрале Й. Бизнес в стиле фанк навсегда : Капитализм в удовольствие / Й. Риддерстрале, К. Нордстрем. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2008. – 328 с.
10. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку : монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2010. – 348 с.
11. Тоффлер Э. Шок будущего / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2008. – 560 с.
12. Управление знаниями. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. – 208 с.
13. Флорида Р. Креативный класс : люди, которые меняют будущее / Р. Флорида ; пер. с англ. – М. : Классика-XXI, 2011. – 432 с.
14. Хейлбронер Р. Экономические проблемы постиндустриального общества / Р. Хейлбронер. – М., 1973.
15. Dreze J. India : Development and participation / J. Dreze, A. Sen. – Oxford, 2002. – 512 p.
16. Hodson W. Intellectual Capital. How to Build, Enhance It, Use It. N.Y. : John Wiley and Sons, Inc., 1993.
17. Kahn H. The Year 2000. A Framework for Speculation on the Next 33 Years / Kahn H., Wiener A.–L. 1967.
18. Perkin H. Third Revolution : Professional Elites in the Modern World / Perkin H. – L.A., N.Y. : Routledge, 1996.
19. Sen A. Development as Capability Expansion / A. Sen // Human Development and the International Development Strategy for the 1990-s.
20. Sen A. Development as Freedom / A. Sen. – Oxford, 1999.
21. Shaiken H. Work Transformed. Automation and Labour in the Computer Age / Shaiken H. - N.Y. : Holt, Rinehart and Winston, 1995.
22. Stigler G. The Economics of Information. / G. Stigler // Journal of Political Economy. June, 1961, v. 69.
23. Toffler A. The Third Wave. / A. Toffler. – N.Y. : Morrow, 1980.

Продовження див. у №3 (2015) журналу.

Стаття надійшла 30.03.2015
Із урахуванням дискусійності певних положень статті просимо висловлювати Вашу думку на сторінках журналу щодо порушеного питання.